

Ніжейко К. О.

*доктор філософії з міжнародних економічних відносин,
старший викладач кафедри світової економіки,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-415-6-51>

ВПЛИВ ЗАБОРОНИ НА ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ТА ПРИНЦИПУ НЕВТРУЧАННЯ НА МІЖНАРОДНУ ПЕРЕДАЧУ ОЗБРОЄННЯ

З 24 лютого 2022 року міжнародну передачу озброєння знову стали ключовою темою міжнародних економічних відносин. Питання про те, які країни передають або не передають озброєння в Україну, регулярно з'являється в новинах та темою для обговорення як політиків так і економістів. Все частіше порушуються питання про те, чи повинні західні постачальники зброї переглянути свою експортну політику, чи стануть азійські країни новим арсеналом світу, і чи будуть Захід і решта країн розходитися у своїх моделях придбання озброєнь. І вже є практичні відповіді на ці питання. Так російсько-українська війна змусила Німеччину, яка входить до п'ятірки найбільших світових експортерів зброї, переглянути свою політику щодо постачання озброєнь у зони конфліктів. Але ще до цього дослідження торгівлі зброєю пережили певний ренесанс, оскільки численні нещодавні публікації вивчають її рушійні сили, а також наслідки з різних теоретичних та емпіричних точок зору (див. наприклад, [1; 2]).

Важливим питанням сьогодення також є послаблення норми, що забороняє передачу зброї недержавним суб'єктам, є частиною низки тенденцій, які послаблюють норми, що ґрунтуються на суверенітеті, тобто заборону застосування сили і принцип невтручання. Яскравим прикладом є розширення статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй для включення передбачуваної самооборони, а також самооборони проти недержавних суб'єктів [3]. Ці правові зміни або замасковані під вуаллю політичної аргументації, або виправдані на основі мінливих обставин. Безумовно, мінливий світ створює нові виклики для існуючих правових принципів або, принаймні, привертає увагу до давніх проблем. До них відносяться безперервний процес

глобалізації, кібератаки і зростаюча загроза тероризму. Деякі науковці вже дійшли висновку, що існує загальна тенденція до розмивання заборони на застосування сили або принципу невтручання, яка (поки що) не супроводжується появою правових заміників в міжнародних відносинах (див. наприклад [4]). До того ж в світовій практиці існує думка, що військові інтервенції РФ в останні роки, такі як після Кримської кризи в 2014 році та повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році, значно прискорили цю ерозію (див. наприклад [5]). Зазначене свідчить про те, що в реаліях російсько-української війни питання міжнародного права є важливим фактором впливу як на міжнародну торгівлю озброєнням так і її передачу. І з реалістичної точки зору міжнародне право не в змозі вирішити такі питання щодо застосування сили ні в тому, ні в іншому випадку. Також можна стверджувати, що форма заборони на застосування сили і втручання розмита. Зокрема, в міжнародних відносинах наявний факт відсутності протестів з боку певних європейських держав проти практики передачі зброї Україні і часте використання гуманітарних (а не політичних) аргументів в цьому питанні. Отже з різним ступенем обережності можна інтерпретувати цей дискурс як сигнал про початок змін у міжнародному праві.

Ще один важливий аспект для визначення впливу заборони на застосування сили та принципу невтручання на міжнародну передачу озброєння є те, що одна з головних змін у політиці передачі озброєнь відбулася після закінчення війни в Колумбії, а саме у 2016 році. Під враженням від масового озброєння протягом попередніх десятиліть держави усвідомили небезпечний потенціал надмірного нарощування озброєнь, що поширюється по всьому світу. До цього часу держави ухвалювали договори, що забороняли незаконну торгівлю озброєнням, але більш неохоче накладали зобов'язання на законну торгівлю ним, побоюючись втратити надто велику економічну і політичну свободу дій у випадку військового конфлікту. Відповідно через труднощі з укладенням універсально зобов'язуючих документів про передачу озброєнь цю прогалину намагалися заповнити регіональні угоди, особливо в Африці і ЄС.

Один зі шляхів виходу з існуючої ситуації має бути відновлення стратегічної важливості поставок озброєнь та врахування цього аспекту в майбутніх рішеннях щодо експортної політики. В цьому випадку західні постачальники повинні будуть переглянути продаж/передачу озброєння країнам, які не дотримуються санкцій проти РФ. Останні три

роки світова торгівля зброєю зазнає значних змін через геополітичний контекст: західні постачальники озброєнь все більше зосереджуються на внутрішніх та європейських ринках, а скорочення російського експорту створює можливості для певних країн, таких як Південна Корея, відігравати більшу роль на цьому ринку. Український потенціал також створює підґрунтя для посилення ролі як експортера озброєння, і цьому будуть присвячені подальші дослідження автора.

Література:

1. Spindel J. (2023) Arms for influence? The limits of Great Power leverage. *European Journal of International Security*, no. 8(3), pp. 395–412. DOI: <https://doi.org/10.1017/eis.2023.3>
2. Willardson S. L., Johnson R. A. (2022) Arms Transfers and International Relations Theory: Situating Military Aircraft Sales in the Broader Ir Context. *Conflict Management and Peace Science*, no. 39 (2), pp. 191–213. DOI: <https://doi.org/10.1177/07388942219920>
3. Tom Ruys (2015) Divergent Views on the Charter Norms on the Use of Force – A Transatlantic Divide? 109 Proceedings of the ASIL Annual Meeting 67.
4. Charter of the United Nations, 1 UNTS XVI, adopted 6 June 1945 (entered into force 24 Oct 1945) (UN Charter).
5. Krieger 'Rights and Obligations' (n 6). 467 p.
6. Ruys 'Of Arms, Funding and "Non-lethal Assistance"' (n 3), pp. 51–53.
7. Ruys 'Divergent Views' (n 25), p. 70.
8. Rein Müllerson, 'Ideology, Geopolitics and International Law' (2016) 15(1) CJIL 47, 68, para 38.
9. Ingrid (Wuerth) Brunk and Monica Hakimi, 'Russia, Ukraine, and the Future World Order' (2022) 116(4) AJIL 687, 691.
10. Christian Schaller, 'Völkerrechtliche Argumentationslinien in der russischen Außen- und Sicherheitspolitik Russland, der Westen und das "Nahe Ausland"' (Juni 2018) SWP-Studie 10/2018, pp. 33–34.